

N O T Í C I E S   D E   L L I B R E S

RIERA I VIADER, Sebastià; ROVIRA I SOLÀ, Manuel; MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de; YARZA LUACES, Joaquín (est.) (2004). *Llibre Verd de Barcelona: Edició estudi del Llibre Verd de Barcelona*. Barcelona: Base: Ajuntament de Barcelona. 318 p. (Col·lecció «Apographa Historica Cathaloniae». Sèrie «Històrica»; VIII) [Presentació, Jaume Sobrequés i Callicó. Edició, Santiago Sobrequés i Soriano i Marta Passola Vidal]

La monumental edició facsímil del llibre bàsic del municipi barceloní autònom, liquidat com la resta d'institucions del país per la *Nova Planta* borbònica, està precedida per una voluminosa sèrie d'estudis previs. Aquesta nota no es referirà a l'edició facsímil ni a la seva innegable qualitat, sinó només a aquests estudis previs, que són la part que pertoca als estudis històrics.

Com diu Jaume Sobrequés en la presentació, el *Llibre Verd* té un doble valor històric i simbòlic, i a la vegada és un recull documental al servei dels historiadors i símbol d'un «passat centenari de vida en llibertat, durant el qual Barcelona, a més d'anar-se edificant a si mateixa, dia a dia, va tenir un paper decisiu en la construcció d'una realitat na-

cional, de la qual va ser des de l'alta edat mitjana el cap i casal»; per això és ben de doldre que els responsables del Museu d'Història de la Ciutat hagin volgut oblidar aquest darrer aspecte quan tracten de la Barcelona medieval i hagin aconseguit la filigrana que el nom de Catalunya no aparegui per enlloc. Val més, sense oblidar-ho, tornar a les paraules finals de la presentació i recordar que el *Llibre Verd*, a més d'un «dels còdexs més impressionants de l'excel·lent patrimoni cultural i artístic de Catalunya», és «l'autèntica *Constitució* de la Barcelona de sempre».

L'estudi històric i codicològic de Sebastià Riera i Manuel Rovira descriu la creació del municipi i la seva evolució com a organització, amb els dos grans pilars dels privilegis de Jaume I de 1249 i del *Recognoverunt proceres* de 1284, que va donar forma definitiva al Consell de Cent. La construcció de la casa de la ciutat (1373) coronaria i faria encara més visible el poder del municipi barceloní. Municipi estamental, no cal dir-ho, i dominat pel patriciat urbà, però on no seien els nobles i sí els mestres d'oficis menestrals.

Els autors estudien les competències del Consell de Cent en els aspectes jurisdiccionals (el territori, les baronies,

els *carrers*), econòmics, especialment la preocupació per l'abastament urbà i el foment del comerç exterior, i judicials (*juí de proboms*). Estudien també la complexa administració municipal i les crisis del segle xv, la primera resolta amb el nou privilegi de 1455, favorable als grups més populars, i la segona, en temps de Ferran el Catòlic, favorable a les classes altes, que va permetre l'entrada dels cavallers i va augmentar el pes dels ciutadans honorats, a més d'introduir el sistema d'insaculació (o sigui, d'elecció a l'atzar) a l'hora d'eleger els càrrecs.

S'estudia a continuació la documentació administrativa municipal, organitzada en diferents escriptories; es presta més atenció als llibres de privilegis, amb una introducció sobre els existents a Catalunya i els de la ciutat de Barcelona, en especial el *Llibre Vermell* i el *Primer Llibre Verd*, a part d'una respectable quantitat de rúbriques que havien de facilitar la consulta dels llibres. La descripció d'aquest llibre i encara més la del *Primer Llibre Verd* són extremadament acurades. En especial, discuteixen les diverses propostes de datació per acabar proposant una cronologia més acurada, que distingeix diferents moments en la confecció de l'obra, però que concreta molt el moment de confecció de les miniatures: entre 1346 i 1348. El *Primer Llibre Verd* aviat resultaria insuficient, de manera que s'hi afegirien fins a tres llibres més, el darrer dels quals conté documents de fins al 1694; encara hi va haver un efímer cinquè *Llibre Verd* amb els privilegis obtinguts sota la monarquia francesa durant la

Guerra dels Segadors i que devia desaparèixer amb el retorn a l'obediència a Felip IV de Castella.

L'estudi jurídic, a càrrec de Tomàs de Montagut, defineix el *Llibre Verd* com una compilació molt ambiciosa, on, a més dels textos jurídics que regien la vida dels habitants de Barcelona, també es copiaven documents que havien d'ajudar a comprendre la tradició històrica i assenyalar les pautes de comportament que s'esperaven dels ciutadans de Barcelona, que a la vegada eren, a més a més, catalans i membres de la comunitat cristiana europea.

Per això la compilació comença amb documents i notícies referents a la comunitat cristiana universal, com ara el calendari de les festivitats religioses i unes citacions de cadascun dels evangelis. Segueix, després, el record de la tradició, començant per l'Antic Testament, seguint per la història de Roma, la llista dels emperadors romans i dels seus successors en l'imperi renovat amb la consagració de Carlemany, i la llista dels papes. Després d'aquesta panoràmica general, es passa a la història de Catalunya, amb la llista dels reis francs (necessària per recuperar la datació dels documents antics) i una sèrie de cròniques històriques, tant dels comtes de Barcelona com dels reis d'Aragó.

Després d'aquest extens preàmbul no normatiu, segueixen els textos jurídics, no només barcelonins, sinó també d'àmbit general català; textos molt diversos i fins a un cert punt desordenats. El primer és la fórmula de jurament dels consellers, però la part principal correspon al dret que regia a Barcelona: el

dret general de Catalunya i els privilegis o el dret especial de Barcelona. Això porta a copiar, l'un després de l'altre, els *Usatges* de Barcelona, les *Commemoracions* de Pere Albert i les constitucions de pau i treva. La part més important correspon, però, al dret especial de Barcelona, copiat en el llibre en ordre cronològic, monarca per monarca.

Montagut reordena aquests privilegis per conceptes i en fa una exposició clara i raonada. La primera part correspon al dret generat pel Consell de Cent per organitzar la vida ciutadana, per regla general més reglamentacions o bé ordenacions que lleis pròpiament dites i que té la seva expressió màxima en el *Recognoverunt proceres*, d'origen barceloní, tot i que acabaria sent considerat dret general català.

La segona part és dedicada al dret tributari; les disposicions fan referència principalment a les exempcions fiscals que va anar aconseguint el municipi en benefici dels barcelonins i als drets reials i la manera de fer-los efectius.

El tercer grup de disposicions fan referència al foment de l'economia de la ciutat i als problemes monetaris.

Un altre apartat fa referència al dret familiar; de fet, es tracta de disposicions que contravenen, modifiquen o completen les disposicions del dret general en aspectes com ara els testaments, els capítols matrimonials, les obligacions de fills i tutors o els drets de les vídues.

Finalment, el darrer apartat, presentat per Montagut, fa referència a les qüestions criminals, des del dret de venjança fins al sacramental i el *juí de*

proboms; tot amb tot, la persecució de malfactors i l'administració de justícia era principalment comesa dels oficials reials.

Amb aquesta reordenació dels continguts del *Llibre Verd*, Montagut aconsegueix una ordenació raonada del dret especial barceloní que serà, sens dubte, de gran utilitat per als historiadors.

La darrera part de la introducció fa referència a la il·lustració del *Llibre Verd*, a càrrec de Joaquín Yarza. Després d'una introducció sobre la miniatura i la seva difusió, segueix una explicació documentada dels manuscrits il·luminats dels *Usatges*, del *Vidal Mayor* aragonès i dels *Privilegis de Mallorca* com a precedents, i una comparació àmplia de les il·lustracions del *Llibre Verd* amb altres obres anteriors o més o menys coetànies, seguida de la descripció detallada de les miniatures del *Llibre Verd*, amb un minuciós estudi de la seva escenificació i altres característiques. Un apartat especial es dedica als aspectes estilístics i a la identificació de les miniatures amb el taller de Ferrer Bassa, amb una llarga introducció sobre les atribucions a diferents autors fetes amb anterioritat.

En conjunt, es tracta d'una introducció de luxe per a un llibre de luxe, un esforç editorial important que aconsegueix uns resultats impressionants, tant en la introducció que comentem com en la reproducció facsímil.

GASPAR FELIU

VERDÉS PIJUAN, Pere (2004). Per ço que la vila no vage a perdició: *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institució Milà i Fontanals. Departament d'Estudis Medievals. 559 p. (Col·lecció «Anejos del Anuario de Estudios Medievales»; 55)

Aquesta tesi doctoral estudia, a partir del cas paradigmàtic i ben documentat de Cervera, un dels aspectes rellevants i poc coneguts de la crisi de la baixa edat mitjana: l'endeutament municipal i la seva solució, aparentment fàcil, però a la llarga ofegadora: el recurs al censal.

Tot sembla que comença a anar malament a partir de 1360: la guerra contra Castella va fer créixer les demandes de diners (*donatius*) per part del rei, que al mateix temps ordenava emmurallar la ciutat (1368); sense que puguem documentar cap relació de causa-efecte respecte als fets anteriors, a partir d'aquest moment la població de Cervera començà a minvar: al darrer quart del segle xv la població era la meitat que la d'un segle abans.

En aquestes condicions, les talles i les imposicions indirectes tradicionals resultaven insuficients, i la ciutat es llançà a la venda de censals i a l'augment de les imposicions, sobretot sobre els articles de primera necessitat; aviat, però, seria necessari vendre censals per pagar els interessos dels censals anteriors. El mecanisme impostos indirectes - censals permetia evitar l'augment de les talles, que hauria comportat un ma-

jor gravamen per als grups que dominaven el municipi (la *mà major*). Quan el mecanisme ranquejava, atès que el pes de les exaccions empobria un gran nombre de petits propietaris, la solució es trobà en els monopolis municipals: l'abastament assegurat en exclusiva pel municipi de productes de primera necessitat com ara el pa, la carn o el peix. Sota capa d'evitar l'especulació durant les crisis de subsistència, els arrendaments dels abastaments municipals es van convertir en una font d'ingressos per a la hisenda municipal.

Tot i així, i a pesar de diversos expedients per agilitar els cobraments i pagaments, en gran part per mitjà d'una externalització de la gestió de les finances municipals, el municipi es veié obligat a suspendre els pagaments l'any 1411. La sortida d'aquesta crisi s'aconseguí el 1413 rebaixant l'interès dels censals; en contrapartida, els censalistes barcelonins van reclamar la creació d'una administració especial, destinada a recaptar les imposicions i destinar-ne l'import al pagament dels censals. Això permeté anar tirant durant mig segle, però el municipi va haver de tornar a suspendre pagaments el 1462, en els primers temps de la Guerra Civil. Les circumstàncies tant de la guerra com de la postguerra van fer més difícil resoldre la crisi: fins al 1488 no es pogué arribar a un nou acord amb els creditors, que s'accontentaren a reparar-se el resultat de les imposicions i alguns altres recursos municipals, oblidant-se de l'import escripturat, però incobrable, de les seves pensions.

Aquest és un ràpid resum de la part central del llibre; l'anàlisi econòmica

d'aquesta evolució es reserva a un darrer capítol, acompanyat d'un apèndix nodrit d'una gran quantitat de quadres i gràfics que permeten seguir millor el detall de despeses i ingressos, el muntant de l'endeutament i els expedients per fer-hi front, així com els canvis en tots aquests aspectes al llarg del segle i mig estudiat. Abans d'aquest apèndix, n'hi ha un altre de documental, molt ampli i treballat amb la cura i competència que són marca de l'escola barcelonina del CSIC des de fa anys.

Les conclusions fan referència al deute públic com a motor del desenvolupament institucional, però encara més com a factor que aprofundeix en la crisi i causa enfrontaments socials. No sense raó: a l'augment de la càrrega fiscal s'hi ha d'afegir la desigualtat en el seu repartiment i, fins i tot, el negoci que permetia als grups benestants. Altres punts importants de les conclusions són la concentració dels censals cerverins en mans de l'estament eclesiàstic, que al final del període en posseïa més del 90 %; el paper important fins a la Guerra Civil dels censalistes barcelonins, que en serien, en aquest aspecte, els grans perdedors, o l'empobriment dels grups mitjans i baixos de la població cerverina, les protestes dels quals no van aconseguir que la imposició sobre el patrimoni fos substituït per un impost sobre la renda. De fet, com gairebé sempre, les tribulacions de la hisenda municipal cerverina no afectaven els estaments dominants (*la mà major*) ni els administradors que sota diversos noms podien fer bons negocis amb la gestió dels impostos.

En definitiva, la tesi de Verdés és un pas endavant més en el coneixement de la fiscalitat i la seva incidència sobre l'economia catalana, un dels camps que els darrers anys han experimentat més i millors aportacions historiogràfiques, gràcies al grup estimulat i dirigit per Manuel Sánchez.

GASPAR FELIU

FERRER I MALLOL, Maria Teresa (2006). *Els privilegis de Teià. El retorn a la jurisdicció reial (1505)*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor. 77 p. (Col·lecció «Episodis de la Història»; 344-345)

Amb l'avinentsa de la commemoració dels cinc-cents anys de la concessió dels *Privilegis de Teià*, que implicaven el retorn de la vila a la jurisdicció reial, Maria Teresa Ferrer estudia l'alienació de la jurisdicció de Teià per part de la corona dins del conjunt de les alienacions de patrimoni que van tenir lloc sobretot en temps de Pere el Cerimoniós, així com l'evolució posterior, que podem considerar normal: els intents del poble per retornar a la jurisdicció reial, ni que calgués pagar la *redempció* als senyors, i l'interès de la monarquia en aquestes redempcions, que sovint defraudava amb noves vendes de la jurisdicció.

En el cas de Teià, el primer comprador de la jurisdicció (1362) va ser Pere Desbosc, l'home responsable dels comp-

tes de la monarquia, que aprofitava la seva situació i la informació privilegiada de què disposava per anar construint un domini senyorial al Maresme. De fet, el monarca utilitzava les vendes com un mitjà d'extorsió: com que els pobles no volien passar a mans de senyors particulars, els ofería mantenir-los sota el domini reial a canvi d'un pagament adient. Per mil cinc-cents sous, que venien a ser mig quilo d'or, el rei va prometre que mai no separaria Teià de la Corona. No sense dificultats, la promesa reial es va mantenir una mica més d'un segle; després de la Guerra Civil de 1462-1472, Joan II empenyorà Teià a un dels seus capitans, el castellà Fernando de Rebolledo, fins que no li pogués pagar dos mil florins. En aquell moment el poble no podia pensar a recollir aquesta quantitat; encara que no hi ha documentació sobre aquest punt, el fet que el 1505 la vila creés un censal de dues-centes lliures de pensió és interpretat per l'autora com a mostra que el poble havia pagat una part de les despeses de la seva redempció. En realitat, aquestes despeses devien veure augmentades per altres deutes: dos mil florins, al for normal d'onze sous per florí, eren mil cent lliures; dues-centes lliures de pensió, a un interès elevat per l'època, com seria el 10 %, respondrien d'un capital de dues mil lliures.

Fos com fos, Teià aconseguí pagar i va ser, així, reincorporat definitivament a la jurisdicció reial i va obtenir, a més, una sèrie de privilegis, que en part garantien que la jurisdicció del poble no tornaria a ser alienada; la resta feia referència a l'organització municipal, amb

el nomenament d'un batlle i la reglamentació tant del seu nomenament com de l'exercici del càrrec, a la concessió d'una notaria i a la capacitat del poble per imposar contribucions als veïns.

El llibre es clou amb la publicació dels principals documents utilitzats, en especial el privilegi de 1505, emès pel rei Ferran II a Salamanca, però redactat en gran part en català.

En conjunt, el treball és una molt bona contribució de la història local a la història general.

GASPAR FELIU

MARANGES, Isidra (2006). *La cuina catalana medieval, un festí per als sentits*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor. 492 p. (Col·lecció «Bofarull»; 9)

Aquest llibre constitueix una espècie de receptari diccionari de la cuina medieval catalana. Comença amb una introducció on se situa la cuina medieval catalana en la confluència de les cuines anteriors i les contemporànies, i on s'indiquen els tractats antics de cuina catalana i les aportacions de la documentació i la literatura. A continuació, s'indica com s'han elaborat les fitxes de les receptes, seguint sempre aquest ordre: títol, ingredients, quantitats i temps de cocció; l'autora hi afegeix «classificació», però no figura a cada recepta, sinó que explica l'ordre en el qual es publiquen les receptes.

Els capítols següents expliquen les principals característiques de la cuina medieval, des de la participació dels diversos sentits fins als ingredients, la manera de tractar-los, les diverses presentacions, els costums a taula o les restriccions per motius religiosos. Segueixen les receptes, que constitueixen el cos principal de l'obra, primer les d'origen animal i després les d'origen vegetal, els condiments, les formes de conservació dels aliments i la pastisseria. Segueix un glossari, pel meu gust massa curt, atès que només hi figuren els mots no explicats en les receptes o els que tenen més d'un significat; la resta figura a continuació, en una llista alfabètica dels ingredients que obliga a cercar-ne la de-

finició en la recepta corresponent. El llibre es completa amb una llista de receptes, poc útil, atès que cal saber el nom pel qual estan introduïdes, i una àmplia bibliografia antiga i actual, que reben respectivament els noms una mica peregrins de «bibliografia examinada» i «bibliografia consultada».

No es tracta d'un llibre per llegir d'una tirada (quin empatx de menjar!), sinó per anar assaborint a poc a poc i, fins i tot, qui disposi de coneixements culinaris i gust per fer-ho, per intentar alguna recepta. En tot cas, és un llibre molt útil atès que aporta una gran quantitat de coneixements i vocabulari.

GASPAR FELIU

